

”Vi ser en minimalism på många områden från lagstiftarens sida.”

Pauliine Koskelo, president i Finlands högsta domstol

Advokaten

TIDSKRIFT FÖR SVERIGES ADVOKATSAMFUND

NUMMER 5 2013 ÅRGÅNG 79

Fokus: Meddelarfrihet

Rättighet under press

Regeringen backar
inte om 3:12-förslaget

Årets journalistpristagare:
Samir Abu Eid

Gästkrönikör:
Ove Bring

Vem har rätt att säga vad till vem och när? Rätten att meddela uppgifter för publicering har en lång tradition i Sverige och är på flera sätt unik. Men det är ett allt annat än lätt regelverk. Ytterst syftar det till att minimera misshushållning och rättsövergrepp men samtidigt skydda vitala intressen hos det allmänna och enskilda. Utöver lagarna är också etiska regler för skilda yrkesgrupper styrande. Här beskrivs ett antal fall och hur offentligt finansierad verksamhet som drivs i privat regi faller utanför systemet. Vilket många bedömare ser som ett växande problem.

TEXT NILS FUNCKE FOTO NORDICPHOTOS, ISTOCKPHOTO, TOM KNUTSON MED FLERA

JUSTITIEKANSLER ANNA SKARHED

”Felaktigheter och övergrepp måste komma upp i ljuset”

Justitiekansler. En titel som inger respekt genom sin kombination av ”kansler”, som för tankarna till makt och kraft tillräcklig för att skapa och leda nationer, och ordet ”justitie” som för tankarna till rättvisa och rättsskipning.

Anna Skarhed är sedan några månader inne på sitt fjärde år som justitiekansler (JK) och därmed som regeringens särskilda advokat men också som exklusiv åklagare i tryck- och yttrandefrihetsmål. Som JK ska hon vaka över att yttrandefrihetsgrundlagarnas bestämmelser följs. Inga rättigheter får kränkas och skyldigheterna ska fullgöras.

– Det är till största delen nya frågor för mig men jag har erfarenheten i huset genom mina medarbetare som varit med i många år, förklarar hon.

”Huset” är Birger jarls torn som Gustav Vasa lät bygga på Riddarholmen bara ett stenkast från Anna Skarheds tidigare arbetsplats, Högsta domstolen, där hon var justitieråd.

– Yttrandefriheten utgör en grundbult i vår demokrati. Det är oerhört centralt att värna det öppna samtalet.

Men friheten har sina begränsningar. Hot, uppvigling, hets mot folkgrupp och ytterligare ett antal brott kan leda till att JK väcker åtal. Det sker inte särskilt ofta och är heller inte tänkt att ske ofta eftersom det fria ordet omges av ett starkt skydd. Vanligare är att JK griper in när det gäller överträdelser som direkt eller indirekt begränsar någons rätt att säga sin mening.

– De bestämmelser som skyddar rätten att samla in och meddela uppgifter syftar alla ytterst till att förbättra samhället, förklarar hon.

PRESSADE CHEFER GLÖMMER

Meddelarfriheten ger var och en rätt att lämna uppgifter för publicering i medier. Huvudregeln är att meddelaren inte

Anna Skarhed.

”Det är mediernas ansvar att dra gränsen och inte utnyttja enskildas

kan straffas om publiceringen sker i ett massmedium som omfattas av yttrandefrihetsgrundlagarna, tryckfrihetsförordningen (TF) och yttrandefrihetsgrundlagen (YGL).

- Felaktigheter och övergrepp måste komma upp i ljuset. Därför finns möjligheten för enskilda när intern kritik inte hjälper eller medarbetarna kanske inte vågar berätta för sina chefer att de i stället kan vända sig till medierna.

Rätten att meddela uppgifter skyddas på flera sätt. Det är förbjudet för myndigheter och andra allmänna organ att efterforska vem som lämnat en uppgift, och de får heller inte vidta repressalier mot den som utnyttjat sin yttrandefrihet vare sig det skett öppet eller anonymt. För dem som tar emot uppgifterna gäller tystnadsplikt för uppgifter som gör att uppgiftslämnaren kan identifieras.

- Jag kan förstå att en chef blir besviken och arg när han eller hon först får läsa om brister i myndighetens verksamhet i medierna. Men chefen bör då i första hand ställa sig frågan hur det står till med det egna ledarskapet. Varför medarbetarna inte för fram kritiken internt, menar Anna Skarhed.

Hon har varit verksam som jurist sedan 1977. Hennes intryck är att kravet på effektivitet inom den offentliga förvaltningen skruvats upp. Även om detta enligt Anna Skarhed kan vara en förklaring till att chefer känner sig pressade och därmed glömmar vikten av att ha det högt i tak inom myndigheterna är det aldrig försvarligt att ge sig på den som lämnat uppgifter i stället för att angripa problemet.

TROR INTE PÅ STRÄNGARE STRAFF

Från 2008 till och med februari i år fick JK in 23 anmälningar om brott mot repressalieförbudet, 73 anmälningar för brott mot tystnadsplikten och 52 misstänkta fall av otillåten efterforskning av uppgiftslämnare. Till det kommer 25 anmälningar som katalogiserats som anmälningar för brott mot meddelarfriheten.

I genomsnitt nära tre fall per månad där någon ansett att rätten att meddela uppgifter kränkts eller där JK på egen hand uppmärksammat ett missförhållande och öppnat ett ärende.

- Många av anmälningarna avskriver vi ganska snabbt. Det handlar bland annat om fall där JK inte är behörig att utreda frågan, och därför sänder vi anmälan vidare till till exempel allmän åklagare. Ett antal anmälningar saknar också substans att gå vidare med, förklarar Anna Skarhed.

Av de 173 anmälningarna har JK inlett förundersökning i 28 fall och av dessa har fyra, omkring 15 procent, lett till att JK väckt åtal.

- Jag ser det inte som särskilt bekymmersamt att antalet fall som vi för till domstol är relativt få. Många gånger är bevisläget sådant att vi väljer att inte åtala. I stället försöker vi genom uttalanden få tillstånd till en förändring och öka förståelsen för reglerna.

- Det kan tyckas tandlöst. Men personligen tror jag inte så mycket på strängare straff utan på att försöka förändra myn-

dighetskulturen genom information och samtal, tillägger hon.

REPRESSALIER KAN VARA SUBTILA

Även om statistiken inte är nedbruten på olika myndigheter är det Anna Skarheds intryck att av de statliga myndigheterna är det inom polisen som det förekommer flest anmälningar mot polischefer. I varje fall av det som kommer upp till ytan. Den andra stora gruppen gäller kommunala chefer, till exempel rektorer.

- När vi utreder ett fall får vi ofta höra att jodå chefen känner till reglerna och det var inte meningen att bryta mot bestämmelserna utan handlade bara om en strävan att följa upp ett ärende och förbättra verksamheten.

Ibland kan det givetvis vara fråga om en uppföljning som inte kan kritiseras men Anna Skarhed har svårt att förstå att det ska vara så svårt att fånga upp och hantera offentlig kritik utan att försöka ta reda på vem som lämnat uppgifterna.

- Det är ju självklart att chefen inte kan inleda ett samtal med sin personal genom att säga att hon/han är besviken för att någon ”har gått till pressen” och att chefen inte som skedde i ett fall på en skola kan kalla samman hela kollegiet och ställa frågor om vem som lämnat vissa uppgifter till medierna. Och det är givetvis mycket allvarligt om den som använt sin grundlagsskyddade rätt att lämna meddelande utsätts för någon form av repressalier, säger Anna Skarhed.

- Chefer måste lära sig att se kritikerna som en tillgång även om de ibland kan upplevas som jobbiga och faktiskt vara en ”pain-in-the-ass”, säger hon och tillägger:

- När det gäller överträdelser av repressalieförbudet är det många gånger svårt att säga att en åtgärd vidtagits för att någon meddelat sig med medierna. Repressalier kan vara subtila och svåra att komma åt. Det är också bara vissa uppsåtliga och konkreta ingripanden, bland annat avskedande och uppsägning, som är brottsliga och Justitiekanslern har sedan 2008 inte väckt något åtal för brott mot repressalieförbudet.

MEDIERNAS ANSVAR

Under 2012 väcktes det enda åtalet mot efterforskningsförbudet sedan 2008. Det innebär att endast en av fjorton inleda förundersökningar mot efterforskningsförbudet ledde till åtal och domstolsprövning. Det riktade sig mot en kommunal chef som tingsrätten fällde för att han ställt frågor om vem som meddelat uppgifter om ett försenat skolbygge till en dagstidning.

När det gäller brott mot tystnadsplikten där JK inledde förundersökning i tretton fall väcktes åtal i tre fall. Samtliga gällde brott där den som mottagit uppgifter röjt sin källa. Ett av målen gäller utgivare för tidningen Norra Skåne som fälldes av Högsta domstolen för att ha röjt vem som lämnat uppgifter om ett medborgargarde.

- Sedan har vi ett pågående mål som gäller en publicering i en dagstidning där Justitiekanslern väckt åtal mot en foto-

Under 2012 väcktes det enda åtalet mot efterforskningsförbudet sedan 2008.

Okunnighet och bristande erfarenheter av vad en publicering kan innebära.

graf, en reporter och en nattchef på en morgontidning. Vi anser att de tre brutit mot sin tystnadsplikt genom att identiteten hos en intervjuperson som lovats anonymitet röjdes i tidningen, berättar Anna Skarhed.

Så vitt JK kan bedöma vårdar de etablerade medierna sina källor väl och har också kunskap om gällande regler. I de enstaka fall där åtal väckts har det handlat om bristande kunskaper eller bedömningar.

- Det är mediernas ansvar att dra gränsen och inte utnyttja enskildas okunnighet och bristande erfarenheter av vad en publicering kan innebära. Det är medierna som har kunskaperna och erfarenheten och som måste se till att upprätthålla de medieetiska reglerna, menar Anna Skarhed och tillägger att det finns inget utrymme eller förståelse för misstag vid publicering där en meddelare vill vara anonym.

BRISTER I TILLÄMPNINGSSOMRÅDET

Några skärpningar av bestämmelserna om meddelarfriheten kan Anna Skarhed inte se något behov av i dag. Men när det gäller tillämpningsområdet finns brister som behöver åtgärdas.

Det handlar om den alltmer omfattande verksamhet som finansieras med offentliga medel men drivs i privat regi. Främst gäller det vård, skola och omsorg som sköts av entreprenörer på uppdrag av kommuner och myndigheter.

Anna Skarhed avgjorde nyligen ett ärende där två kvinnor som deltog i ett fas 3-projekt stängdes av efter att i medierna ha kritiserat verksamheten.

- Det såg i första skedet ut som ett fall av överträdelse av repressalieförbudet.

Men det slutade som en "rättslig anka".

- Visserligen var det arbetsförmedlingen, en myndighet, som placerat kvinnorna i fas 3-projektet och det var statliga pengar som finansierade verksamheten. Men eftersom verksamheten drevs av ett privatägt företag var det inte möjligt att rikta kritik mot arbetsförmedlingen för att kvinnorna stängdes av.

Enligt de regler som gäller för privat verksamhet har arbetsgivaren rätt att förvänta sig att anställda uppträder lojalt mot företaget. Där gäller inte repressalieförbudet och förbudet mot efterforskning.

- Regeringen har tillsatt en utredning som ser över möjligheterna att ge anställda inom privata företag som finansieras med offentliga medel meddelarskydd. Det är visserligen inte lätt rent juridiskt att lösa det men en förändring framstår som nödvändig, förklarar hon.

Yttrandefriheten måste alltid vägas mot andra starka samhällsintressen. Det kan gälla rikets säkerhet, rättssäkerheten, den personliga integriteten och intresset av en effektiv brottsbekämpning. Därför finns sekretessbestämmelser som i vissa fall innebär att meddelarfriheten bryts.

Det förekommer att poliser lämnar ut uppgifter till medierna under en pågående förundersökning. I många fall hand-

lar det inte om att avslöja svåra missförhållanden eller övergrepp utan kanske bara att en känd person gripits för något mindre allvarligt brott.

Läckaget från förundersökningar har lett till att röster höjts för att beröva poliser deras meddelarfrihet och att det borde vara kriminaliserat att lämna ut uppgifter ur en förundersökning även i de fall de inte omfattas av kvalificerad sekretess.

Anna Skarhed håller inte med.

- När det gäller uppgifter som inte omfattas av kvalificerad sekretess får vi nog trots allt stå ut med att meddelarfriheten ibland används på ett sätt som det egentligen inte är tänkt. Det är det pris vi får betala för att det ska vara möjligt att till exempel avslöja om tvångsmedel använts på ett felaktigt sätt, menar hon.

Problemet med läckor bollar hon i stället tillbaka till polisen och medierna.

- Det är polisledningens sak att se till att etiken inom kåren är hög. Det är deras uppgift att se till att det finns en polisleder som innebär att poliserna känner samhörighet med myndighetens verksamhet och använder meddelarfriheten på ett omdömesgillt sätt. När det gäller medierna borde etiken säga dem att de inte ska betala för tips från poliser. Det ligger i deras intresse att vi upprätthåller en god rättsordning, menar Anna Skarhed.

Rent generellt menar Anna Skarhed att en etik och yrkesstolthet som vårdas inom en yrkeskår och kontrolleras av dess egna organisationer är lika värdefull och kanske effektivare än att lagstiftaren träder in och stiftar lagar. Hon tar Advokatsamfundets disciplinnämnd som exempel.

- Den står under min tillsyn och även om vi kan ha synpunkter vad gäller detaljer, till exempel att beslut borde motiveras tydligare, fungerar verksamheten väl. På samma sätt hoppas jag att medierna kan upprätthålla sin självanserande verksamhet så att lagstiftaren slipper gripa in. ■

Enligt de regler som gäller för privat verksamhet har arbetsgivaren rätt att förvänta sig att anställda uppträder lojalt mot företaget.

Hans-Gunnar Axberger:
Myndighetskulturen inger oro - vänd!

Att bevara meddelarskyddet för
anställda när verksamheten
läggs ut på entreprenad har
utretts vid flera tillfällen.

HANS-GUNNAR AXBERGER

”Myndighetskulturen

Hans-Gunnar Axberger är en av Sveriges främsta uttolkare och kännare av yttrandefrihetsgrundlagarna. När det gäller meddelarfriheten och skyddet för uppgiftslämnare ser han inget påtagligt behov av ändringar i själva bestämmelserna.

Hans-Gunnar Axberger.

Det som främst inger mig oro är myndighetskulturen. Det räcker inte med goda och tydliga lagar. Tjänstemännen på myndigheterna måste inte bara kunna och följa dem utan också inse och känna att de är viktiga, förklarar han.

Efter fem år och närmare 7 000 beslut lämnar han i vår uppdraget som en av riksdagens justitieombudsmän (JO).

Under sina år som JO har han bara i mindre omfattning fått direkt användning för sina specialkunskaper inom yttrandefrihetsområdet som också var ämnet för hans doktorsavhandling. Besluten kan han räkna på ena handens fingrar. Inte heller de andra ombudsmännen har särskilt många sådana ärenden.

- Så har det inte sett ut historiskt. JO har som riksdagens

extraordinära tillsynsorgan varit drivande när det gäller rättsbildningen. Fall som gällt repressalier mot uppgiftslämnare och efterforskning av källor som JO prövat har lett till lagändringar som stärkt yttrandefriheten. Det gäller också och i än högre grad regleringen av öppenheten, offentlighetsprincipen, förklarar han. Men där har JO fortfarande många ärenden och beslut.

FLOD AV ANMÄLNINGSÄRENDEN

I början av 1970-talet och under 1980-talet flyttade prövningen av ärenden som gällde meddelarfriheten, efterforskningsförbudet, tystnadsplikten och repressalieförbudet från JO till Justitiekanslern (JK).

- JK blev mer offensiv och gick från en repressiv till en yttrandefrihetsvänlig inställning. Det gällde till exempel den stränga synen på brott mot efterforskningsförbudet som bland andra Johan Hirschfeldt visade under sin tid som JK. Ett annat exempel är Göran Lambertz som såg till att straffen skärptes för repressalier som vidtas mot anställda som använt sin yttrandefrihet.

JO:s arbete har enligt Hans-Gunnar Axberger mer eller mindre dränkts i den stora floden av anmälningsärenden. Funktionen som riktkarl för myndigheterna och att vara drivande i rättsutvecklingen har JO numera svårt att upprätthålla. Det blir många påpekanden om mindre, formella fel och färre utredningar kring viktiga principer.

Ett och annat fall som berört meddelares rättigheter och skydd har Hans-Gunnar Axberger under sin JO-tid trots allt haft. Han nämner ett som gällde Migrationsverket.

- En enhetschef fick i praktiken sparken på grund av att han på sin blogg uttryckt politiska värderingar som myndigheten ansåg påverkade allmänhetens och enskildas förtroende för myndigheten på ett negativt sätt.

Isitt beslut säger Hans-Gunnar Axberger att visserligen kan man inte kategoriskt säga att det en tjänsteman uttrycker i egenskap av privatperson inte påverkar myndighetens arbete och förtroende. Men denna intressekonflikt får inte lösas på ett sätt som innebär att den enskildes yttrandefrihet inskränks.

- Åtgärden får inte gå längre än nödvändigt och det ansåg jag att den gjorde i detta fall. Det fanns ingen kritik mot tjänstemannens sätt att sköta sitt arbete, och hans politiska ställningstaganden innebär inte att han i sin tjänst åsidosatt kravet på opartiskhet, säger Hans-Gunnar Axberger.

STATISTIK FÖR ÅREN 2008–2013

Anmälningar			
Repressalie 23	Tystnadsplikt 73	Efterforskning 52	Meddelarfrihet 25
Förundersökningar			
Repressalie 1	Tystnadsplikt 13	Efterforskning 14	
Åtal			
Repressalie 0	Tystnadsplikt 3	Efterforskning 1	
Totalt 2008–2013			
Anmälningar: 173 Förundersökningar: 28 Väckta åtal: 4			

Not 1. Någon straffbestämmelse för brott mot meddelarfriheten finns inte. Det fall som registerats under denna rubrik hos JK har i de fall anmälningarna lett till förundersökning kategoriserats som brott mot repressalieförbudet, tystnadsplikten respektive efterforskningsförbudet.

Not 2. Någon statistik över i hur många fall JK uttalat kritik mot myndigheten för att ha brutit mot något av straffbestämmelserna finns inte.

inger oro”

JO kritiserade Migrationsverkets beslut och enhetschefen fick så småningom tillbaka jobbet.

KRITIK MOT POLICYDOKUMENT

Det finns snart sagt inte en myndighet som inte håller sig med en informationspolicy. Dokumenten innehåller ofta råd och riktlinjer till de anställda vad gäller deras kontakter med massmedierna.

- Alla sådana regelsamlingar måste inte bara skrivas i grundlagens anda utan också uttryckligen beskriva de rättigheter alla anställda vid myndigheten har, säger Hans-Gunnar Axberger.

Även när syftet är det mest vällovliga är det lätt att det blir fel.

- Stockholms stad sammanfattade ett antal råd till sina anställda på ett visitkort. Korta och kärnfulla råd som till exempel att aldrig bli upprörd och alltid vara ärlig. Men där fanns också råd som gick för långt och inskränkte de anställdas rättigheter.

I beslutet kritiserar Hans-Gunnar Axberger anvisningen på visitkortet att ”Aldrig vid mediekontakter ... diskutera sekretessbelagd information”.

- Det kan uppfattas som att myndigheten avråder sina anställda från att utnyttja sin meddelarfrihet. Därför strider anvisningen mot rätten att tjänstemän kan lämna ut även sekretessbelagda uppgifter. Det är en central del av hela lagstiftningen som är nog så övervägd av lagstiftaren, förklarar han och trycker på kravet att råd och regler måste vara tydliga även om de är kortfattade.

Isitt beslut refererar Hans-Gunnar Axberger till tidigare JO-beslut i liknande ärenden. Där har JO mycket starkt kritiserat

formuleringar i policydokument som att alla anställda måste anmäla kontakter de haft med medierna till sina chefer samt skrivningar som förbjuder förtroliga samtal med journalister. Det är råd som direkt står i strid med lagstiftningen.

PROBLEM MED ENTREPRENAD

Även om han inte ser några direkta behov av ändring i själva bestämmelserna finns ett problem med deras räckvidd.

- Förbudet mot efterforskning och repressalier gäller inte inom den privata sektorn. Där väger kravet på lojalitet mot arbetsgivaren tungt. Men det blir ett problem när allt fler uppgifter som tidigare utförts av myndigheterna nu finansieras med offentliga medel men utförs av privatägda företag. De som tidigare haft skydd som meddelare enligt grundlagen förlorar det när verksamheten övergår i privat regi, förklarar Hans-Gunnar Axberger.

Att bevara meddelarskyddet för anställda när verksamheten läggs ut på entreprenad har utretts vid flera tillfällen.

- Det finns ingen enkel lösning. Samtidigt kan man säga att även den allmänna yttrandefriheten enligt regeringsformen ger ett visst skydd för privatanställda. Vid avvägningen mellan yttrandefrihetsintresset och lojalitetsplikten har Arbetsdomstolen i många fall dömt till yttrandefrihetens fördel när till exempel någon blivit avskedad för att ha uttalat sig i medierna.

Den allmänna rätten att slå larm - att vara en whistle-blower - ska inte underskattas menar Hans-Gunnar Axberger som nu närmast ska slutföra en statlig utredning som berör den fria åsiktsbildningen, nämligen utformningen av det framtida presstödet. ■

Att betala
för tips:
Ekonomisk
ersättning
eller muta?
- vänd!

ATT BETALA FÖR TIPS

Ekonomisk ersättning

Professorn i civilrätt Claes Sandgren har återkommande kritiserat medierna för att de betalar för nyheter. Tidningsutgivarnas vd Per Hultengård tillbakavisar kritiken bestämt.

Claes Sandgren.

Att läsare i allmänhet får betalt för ett tips eller en insänd bild är inget att uppröras över. Men att medierna förmår anställda vid myndigheter att lämna ut sekretessbelagda uppgifter utgör ett samhällsproblem, säger Claes Sandgren.

Enligt honom gör sig den som betalar för sådana uppgifter skyldig till mutbrott.

- Det finns i många fall inget ädlare motiv bakom att medierna betalar mutor. I regel handlar det om avslöjanden om kändisar. Det är skvallerjournalistik och har inget med en ambition att avslöja missförhållanden att göra, säger han.

Att journalister och deras branschorganisationer försvarar det här sättet att skaffa information upprör honom.

- Att själva muta och samtidigt skarpt kritisera till exempel företag som avslöjats för att ha betalat ut mutor i Sverige eller

andra länder kan inte beskrivas som annat än hyckleri, förklarar Claes Sandgren.

Tidningsutgivarnas vd Per Hultengård anser det inte särskilt märkligt att någon ersätts för att ha levererat en tjänst. Han ställer sig också frågande till vilken grund Claes Sandgren har för sina påståenden.

- Claes Sandgren har ingen aning om i vilken omfattning eller om det överhuvudtaget förekommer att medierna betalar för nyhetstips mer än i form av enklare ersättning för lästips, säger Per Hultengård.

Om det finns misstankar om att uppgifter som publicerats skulle ha tagits fram genom att ett brott begåtts, till exempel inbrott, dataintrång eller mutbrott, är det som regel inte möjligt att effektivt utreda misstankarna. Förbudet för efterforskning och bestämmelserna om tystnadsplikt innebär att det inte är tillåtet för en åklagare att till exempel förhöra anställda eller ställa frågor till journalister.

En journalists tystnadsplikt kan bara vika i mycket extrema fall till exempel vid spioneri eller om en domstol anser att det är av "synnerlig vikt" att källans identitet röjs. Rekvisitet "synnerlig vikt" är strängt och domstolarna ställer därför höga krav för att bryta tystnadsplikten.

När det gäller efterforskning kan JK starta en förundersök-

MEDDELARFRIHETEN I RIKSDAGEN

Utvidgat meddelarskydd utreds

"Det finns behov av en utvidgad lagstiftning om meddelarskydd för anställda i offentligt finansierad verksamhet i privat regi." Det skriver riksdagens konstitutionsutskott (KU) i sitt senaste betänkande om tryck- och yttrandefrihetsfrågorna (2011/12:KU13).

I betänkandet yttrar sig utskottet över 22 motionsyrkanden som berör yttrandefrihetsfrågor. Merparten av yrkandena gäller meddelarfriheten.

I inte mindre än tolv motioner signerade av ledamöter från Vänsterpartiet, Miljöpartiet och Socialdemokraterna krävs att

meddelarskyddet ska omfatta även anställda som arbetar inom privat verksamhet som finansieras med offentliga medel.

Motionerna som lämnats in år efter år har alltid avslagits. Regeringspartierna har hävdats att det skulle strida mot den fria avtalsrätten och att frågan är mycket komplex och att flera utredningar inte lyckats hitta en lösning. Regeringen har via justitieministern i riksdagen framhållit att Socialdemokraterna under i vart fall tio år sagt nej till en utvidgning av meddelarfriheten.

Men droppen, motionerna, har urholkat stenen.

Motionärerna har fått ett enigt utskott bakom kravet på en utredning. Enligt utskottets betänkande ska en meddelarfrihet för dessa grupper så långt möjligt ha samma styrka som för offentliganställda. För att upprätthålla förtroendet för att offentliga medel används på ett effektivt sätt behövs det en-

eller muta?

ning för att efterforska källan endast om de uppgifter som publicerats faller under kvalificerad sekretess eller om ett dokument med hemliga uppgifter kommit på drift. Det är endast i dessa fall en förundersökning skulle kunna uppdaga om det också förkommit att någon tagit emot ersättning.

Claes Sandgren, som också är ordförande i Institutet mot Mutor, hoppas trots allt att medierna själva ska ta itu med det han betecknar som ett problem. Ett förbud mot att muta borde enligt Claes Sandgren skrivas in i de yrkesetiska reglerna.

Men det kommer inte att ske enligt Per Hultengård.

- Det finns ingen anledning att reglera ett icke-problem. Det är däremot extremt viktigt att meddelarfriheten upprätthålls för att uppdaga oegentligheter inom det allmänna. Det finns ett pris för detta, som kan innebära ett illojalt läckande, men som för att alla kunna äga rum där det verkligen behövs, måste finnas och - faktiskt - även kunna innefatta en ekonomisk ersättning, säger Hultengård.

SE ÖVER LAGSTIFTNINGEN

Om medierna inte själva agerar är Claes Sandgren inte främmande för att lagstiftningen ses över.

- Men jag vill inte avskaffa meddelarfriheten för någon grupp eller rent generellt. Den väg lagstiftaren i så fall bör välja är att

låta fler uppgifter falla in under kvalificerad sekretess. Därmed bryts meddelarskyddet i dessa fall, förklarar han utan att ange vilka uppgifter som borde ges ett starkare sekretesskydd.

Även om det framkommer att en myndighetsperson tagit emot ersättning för att lämna ut en uppgift till media inställer sig frågan om det verkligen begåtts ett mutbrott.

Bestämmelsen i brottsbalken om mutbrott syftar till att skydda viktiga samhällsfunktioner och komma åt fall där någon genom en förmån låter sig påverkas i sin myndighetsutövning. I lagens förarbeten anges muta som en förmån "som ges till anställda hos domstolar och andra myndigheter i syfte att påverka den dömande verksamheten, annan myndighetsutövning eller offentlig upphandling". Ytterligare ett krav är att beslutet står i strid med gällande rätt.

Att lämna ut hemliga uppgifter för publicering i grundlagskyddade medier strider inte mot gällande rätt. Grundlagen gör det straffritt att lämna ut sådana uppgifter. Ett sådant utlämnande kan heller inte anses utgöra myndighetsutövning.

Även i de fall uppgifter med kvalificerad sekretess eller dokument med hemliga uppgifter lämnats ut mot ersättning är det sannolikt inte frågan om ett mutbrott. Sådana överträdelser kan däremot beivras enligt straffbestämmelserna om meddelarbrott i yttrandefrihetsgrundlagarna. ■

Per Hultengård.

ligt utskottet regler som gör att förhållanden som det finns anledning att uppmärksamma blir kända. Regeringen har nu också tillsatt en utredning som förväntas lämna sitt förslag i slutet av året.

MOTIONER OM BEGRÄNSNINGAR

Antalet motioner inom det tryck- och yttrandefrihetsrättsliga område uppgår varje år till 20-30 stycken. Bland dem finns även enstaka återkommande motioner om att meddelarfriheten för uppgifter som berör brott bör begränsas.

"Det finns flera exempel på tillfällen då sekretessbelagda uppgifter från pågående polisiära förundersökningar läckts och publicerats medialt. När detta sker blir syftet sällan att informera allmänheten eller att påtala allvarliga missförhållanden i en utredning, utan istället att skapa slagkraftiga och

lösnummersäljande rubriker, förstasidor och löpsedlar", skriver socialdemokraten Susanne Eberstein i sin motion.

Eberstein kräver att undantagen från meddelarfriheten vidgas till att gälla "alla uppgifter från pågående brottsutredningar" och vill ha en "översyn av undantag från meddelarfriheten för polismyndighetens personal vid pågående brottsutredningar". Liknande krav framförs i en motion av kristdemokraten Otto von Arnold som därtill också vill se över sekretessen vid polisingripanden.

Precis som tidigare år avvisar utskottet motionärernas krav. Utskottet avslår också vänsterpartisten Josefin Brinks krav på obligatorisk information om meddelarfrihet och efterforskningsförbudet. Det behövs enligt motionären eftersom det trots reglerna förekommer att offentliga arbetsgivare "sätter munkavle" på anställda med hänvisning till lojalitetsplikten. ■

Historisk
tillbakablick:
Ett skydd som
har vårdats
länge
- vänd!

HISTORISK TILLBAKABLICK

Ett skydd som har

Rätten för författare och andra som har medverkat vid tillkomsten av ett yttrande att vara anonym har i Sverige en internationellt sett unikt stark ställning.

Den har av lagstiftaren värnats och vårdats eftersom den ses som en av de mest centrala delarna av yttrandefriheten.

I 1912 års betänkande motiveras den med att samhället har behov av en "fortgående självrannsakan". Enligt utredningen behövs ett "effektivt anonymitetsskydd" med tanke på att Sverige är ett samhälle med "begränsade dimensioner" och att hänsynen till den "sociala omgivningen: familj, förmän, kamrater, affärsförbindelser och så vidare, och fruktan för andligt eller ekonomiskt obehag från dess sida utövar hos oss ett övermäktigt tryck på den enskildes yttrandefrihet".

Utredarna menar att "falsk kåranda" och "falsk solidaritetskänsla" utgör "samhällsskadliga faktorer" och att anonymitetsskyddet därför utgör en "säkerhetsventil" som "möjliggör, att ordsägas, som böra bli uttalade, fakta framdragas, som böra bli framdragna".

SKYDD REDAN 1776

En form av anonymitetsskydd fanns redan i den första tryck-

frihetsförordningen från 1776. Där ges författaren en möjlighet att vara anonym. Tryckaren måste inte sätta ut författarens namn på titelbladet. Frågan om anonymitet för författaren ansågs vara en fråga mellan författaren och tryckaren.

Boktryckaren uppmanas i de fall författaren ville vara anonym att upprätta en "namnsedel" där författaren förklarar att han eller hon författat skriften. Om tryckaren inte kan uppvisa en namnsedel vid en rättegång eller vägrar att lämna den för att skydda författaren får tryckaren ta ansvar för innehållet. Någon skyldighet för tryckaren att uppge namnet på författaren finns alltså inte i lagtexten men inte heller något förbud att göra det.

Reglerna har sedan dess genomgått ständiga förändringar. Under 18 år i slutet av 1700-talet och början av 1800-talet finns ingen anonymitetsrätt överhuvudtaget. Med den nya TF 1810 återställs ordningen. Då införs också ett förbud för domstolarna att vid lindrigare brott ens ställa frågan om vem som har författat en skrift. Anonymitetsskyddet för författare ger indirekt även dem som lämnar uppgifter till honom eller henne anonymitet. Frågan om att i lagtexten uttryckligen ge personer som lämnat uppgifter för publicering diskuteras av 1944 års tryckfrihetssakkunniga.

ÄNDRINGAR VID FLERA TILFÄLLEN

Enligt utredarna är ett "verksam skydd mot efterforskningar" av särskilt stor betydelse för tidningspressens frihet. Men eftersom meddelarnas identitet indirekt är säkerställd ge-

EXEMPEL PÅ FALL: TYSTNADSPLIKTEN

Fallet Norra Skåne

Tidningen publicerade 2008 tre artiklar om ett medborgargarde i ett villaområde i Hässleholm. I den första artikeln intervjuas "talesmannen" för medborgargardet och de enda uppgifter som lämnas om honom är att det är en man boende i området. I texten heter det att "talesmannen vill vara anonym".

Av polisförhören och i en krönika skriven av tidningens utgivare Marie-Louise Karlsson-Bernfalk

framgår att reportern som tog emot uppgifterna och utgivaren lovat den intervjuade anonymitet.

Men dagen efter artikeln har Norra Skåne som huvudnyhet att "Högerextrem nationalist bakom medborgargardet i Hässleholm". På tidningens förstasida namnges Nils-Eric Hennix och inne i tidningen publiceras en arkivbild på honom. I artiklarna uppges att Hennix var partiledare för Nationaldemokraterna

2005-2006 men att han nu inte längre är medlem i partiet.

Av publiceringen framgår att det var Nils-Eric Hennix som var "den anonyme mannen bakom idén att starta medborgargardet" och han beskrivs som "en känd högerextrem politiker".

Nils-Eric Hennix hävdar att tidningen brutit sitt löfte om anonymitet. I en kolumn publicerad efter Hennix polisanmälan skriver Marie-Louise Karlsson-Bernfalk att

när tidningen fick ett tips om Hennix politiska bakgrund var det självklart att publicera hans namn. Att inte göra det hade varit "oansvarigt" eftersom Nils-Eric Hennix "politiska hemvist är i högsta grad relevant i sammanhanget" och även om han fört en relativt anonym tillvaro i Hässleholm är han "en offentlig person".

Tidningens försvarslinje att det rör sig om två från varandra skilda publiceringar får gehör i tingsrätten. Hovrätten däremot

menar att en ny publicering inte får innebära att identiteten röjs för en person som tidigare lovat anonymitet och faller utgivaren. Hovrättens fällande dom står sig i Högsta domstolen. Enligt HD kan tystnadsplikten inte "efterges bara därför att det i ett enskilt fall finns ett motstående intresse som kan uppfattas vara starkare".

vårdats länge

nom ensamansvaret och rätten för författare att vara anonyma föreslår de inte någon ny bestämmelse.

Regeringen tar intryck av remissinstanserna och menar att det inte kan vara en fråga för utgivarna om en källa ska förbli anonym eller inte. Riksdagen inför därför ett förbud att röja meddelare om inte uppgiftslämnaren uttryckligen lämnat sitt medgivande.

Efter 1949 har det gjorts förändringar av grundprinciperna för meddelarfriheten och meddelarskyddet vid ett flertal tillfällen.

Införandet av brottsbalken år 1965 innebar en genomgripande förändring av meddelarskyddet. Samtidigt med lagens införande ändrades 7 kap. 3 § TF. I paragrafen, som anger undantagen från grundlagens skydd för meddelare, görs ett tillägg som innebär att "envar" som lämnar meddelanden för publicering ska kunna åtalas enligt brottsbalkens regler för bland annat spioneri och andra brott mot rikets säkerhet.

IB-AFFÄRENS BETYDELSE

Den nya regleringen möjliggör att journalisterna Peter Bratt och Jan Guillou kan dömas för spioneri för sitt avslöjande av Informationsbyrån (IB). Bratt och Guillou inkluderades i gruppen "envar" och döms såväl för anskaffande som för att de meddelat uppgifterna.

Domen mot Bratt och Guillou leder bland annat till införandet av en "anskaffarfrihet" som innebär att själva insamlingen av uppgifter för publicering inte kan åtalas. Anskaffarfriheten utesluter däremot inte att brottsliga handlingar som utförs för att skaffa uppgifter, till exempel inbrott eller hemlig rumsavlyssning, kan åtalas.

Hans-Gunnar Axberger skriver om följderna av IB-avslöjandet i sin avhandling Tryckfrihetens gränser. Axbergers slutsats är att den prövning som gjordes av Högsta domstolen tyder på att domstolarna har en benägenhet att inte tolka TF:s skyddsregler extensivt, efter deras syfte, utan i stället "paragraff för paragraff tämligen strikt efter ordalydelsen".

Orden från 1912 års betänkande har använts av flera senare utredningar.

Yttrandefrihetsutredningen som lägger grunden till yttrandefrihetsgrundlagen ser meddelarfriheten och anonymitetsskyddet som "ett yttersta medel mot obehöriga påtryckningar från förmän, kamrater och andra".

Utredningen avfärdar riskerna med att sekretessskyddade uppgifter skulle komma i allmänt omlopp och instämmer i vad regeringen skriver i sin proposition 1975/76 att man bör i "framtidens i stor utsträckning kunna förlita sig på massmediernas och uppgiftslämnarnas omdöme och ansvarskänsla". ■

Bestäm-
melserna:
Meddelarfrihet
och ensam-
ansvar
- vänd!

Taxioffer identifierat i GP

I januari 2012 publicerar Göteborgs-Posten en intervju med ett av offren för en rad taxivåldtäkter. Kvinnan som intervjuas kallas Jessica och på bilden med en taxibil i bakgrunden döljer hon delar av ansiktet i en sjal. Men ögon och näspartiet är synligt och skärpan i bilden ligger på hennes ansikte medan taxiskylten är suddig.

Kvinnan har blivit lovad anonymitet men gick att känna igen för hennes

vännskapskrets. Jessica ansåg att uppgiften att hon blivit våldtagen var något hon inte ville ha spridd till fler än de som redan visste om det. Det var en känslig personlig uppgift.

JK har åtalat fotografen som tog bilden, reportern som gjorde intervjun och hade kontakten med Jessica samt en nattchef på tidningen.

De har i polisförhören uppgett att kvinnan skulle ha fått se bilderna i digitalkameran när de

togs och då inte framfört några invändningar.

Enligt JK är det en invändning som saknar betydelse. Genom att vara oförsiktiga och inte tillräckligt ha anonymiserat kvinnan har de tre brutit anonymitetslöftet och därmed begått ett brott mot tystnadsplikten. Ansvar för utformningen av en publicering kan aldrig falla på någon annan än de som har möjlighet att påverka den.

Rättegången har när detta skrivs inte inletts.

Namn på insändarskribent publicerat

I juni 2012 publicerar Karlskoga Tidning i stället för en önskad pseudonym det verkliga namnet på en insändarskribent.

I en intervju har utgivaren, Katarina Forsberg, förklarat att publiceringen skedde av misstag och att hon ser det inträffade som "allvarligt för den som fått identiteten röjd och till skada för tidningen".

Att insändarskribentens namn publicerades

berodde på att Katarina Forsberg när hon digitalt kopierade in insändaren i det redaktionella systemet glömde att markera insändarens signatur vilket fick till följd att det verkliga namnet skrevs ut.

Eftersom ett röjande av identiteten hos en person som vill vara anonym inte kräver uppsåt för att vara brottsligt har JK valt att väcka åtal mot Katarina Forsberg för brott mot tystnadsplikten. Rättegången har när detta skrivs inte inletts.

BESTÄMMELSERNA

Meddelarfrihet och

Meddelarfriheten ger alla rätt att lämna uppgifter för offentliggörande i medier som skyddas av yttrandefrihetsgrundlagarna utan att kunna straffas för det.

Det straffrättsliga ansvaret för innehållet kan bara utkrävas av en person. Detta ensamansvar finns reglerat i detalj i tryckfrihetsförordningen (TF) och yttrandefrihetsgrundlagen (YGL). När det gäller periodiska skrifter är det i första hand utgivaren som bär det straffrättsliga ansvaret.

Meddelarfriheten gäller enskilda fysiska personer men inte myndigheter som till exempel informerar om sin verksamhet.

MOTTAGARKRETSEN

En förutsättning för att meddelarfriheten ska gälla är att uppgifterna lämnas med syfte att de ska nå offentligheten och att de lämnas till vissa angivna mottagare.

Mottagarkretsen omfattar bland andra utgivare, författare, redaktioner, nyhetsbyråer och företag som till exempel framställer tekniska upptagningar.

Man kan uttrycka det som att mottagarkretsen omfattar alla som på ett mer direkt sätt har möjlighet att publicera upp-

gifterna i ett medium som omfattas av yttrandefrihetsgrundlagarna.

EFTERFORSKNINGSFÖRBUD

Meddelares rätt att vara anonym skyddas bland annat genom förbudet för myndigheter och andra allmänna organ att uppsåtligen efterforska vem som meddelat en uppgift. Förbudet gäller även i de fall uppgiften skyddas av sekretess om utlämnandet sker muntligen.

Stadgandet gäller alltså inte privata företag eller enskilda. Det innebär att där en myndighet inte får efterforska vem som "läckt" får till exempel en journalist göra det. Det är givetvis förbjudet för myndigheter att anlita någon för att bedriva efterforskning.

REPRESSALIEFÖRBUD

I såväl TF som YGL finns ett lagfäst förbud för myndigheter och andra allmänna organ att vidta repressalier mot den som använt sin yttrandefrihet. Reglerna har skärpts under senare år och innebär inte bara ett förbud att avskeda en person utan även andra bestraffningar som till exempel att hindra en persons löneutveckling eller utfärda skriftliga varningar.

TYSTNADSPLIKT

Tystnadsplikt gäller för den som mottagit uppgifterna. Det innebär att en journalist som fått uppgifterna inte har rätt att utan medgivande från meddelaren ens tala om för sin utgi-

EXEMPEL PÅ FALL: REPRESSALIEFÖRBUDET

JK kritiserar lagman för att ha vidtagit repressalier

Lagmannen vid Göteborgs tingsrätt, Stefan Strömberg, blir upprörd när en domare kritiserar förhållandena vid tingsrätten i lokalradion. I ett e-brev till samtliga domare och till generaldirektören för Domstolsverket går lagmannen till hårt angrepp mot domaren som på uppdrag av Domstolsverket arbetat med

att avgöra äldre domar vid landets tingsrätter.

Enligt Strömberg har domaren sin fulla rätt att uttala sig men uttalandena är "osakliga" och uppfattas av många som "kränkande". Domaren uppmanas att be om ursäkt. Till detta "vill jag lägga" skriver Strömberg "att jag nås av envisa rykten om att Du på de utbildningar Du medverkar i på Domstolsakademin uttalar Dig nedvärderande om

tingsrätten och dess sätt att arbeta. Det ska Du sluta med!". JK konstaterar i sitt beslut att repressalien inte faller inom det straffbara området men att uppmaningen att be om ursäkt framstår "som mindre väl övervägd".

Att uppmana en domare att sluta med att uttala sig om verksamheten får enligt JK:s mening "anses ha gått över gränsen för vad som är lämpligt med

hänsyn till grunderna för den yttrandefrihetsrättsliga regleringen".

JK, kritik mot rikspolischefens stab

En anställd vid polisen i Östergötland riktar kritik mot sina chefer för att tjänstefordon används på ett sätt som strider mot trafiklagstiftningen. Polismannen uttalar sig även i massmedierna men när han inte får gehör hos den egna ledningen

skriver han också till rikspolischefen. Från en i rikspolischefens stab får han svaret att medierapporteringen skadar "polisväsendet i stort" och att rapporteringen även uppfattas som besvärande.

I sitt yttrande till JK tar rikspolischefen avstånd från formuleringarna i brevet till polismannen. Formuleringarna har enligt rikspolischefen använts "av ren obetänksamhet" och rikspolis-

ensamansvar

vare vem som är uppgiftslämnaren. Om andra på en redaktion, till exempel en fotograf eller en vaktmästare, av någon anledning får vetskap om vem en uppgiftslämnare är gäller tystnadsplikten även för dem.

Det räcker med att den som omfattas av tystnadsplikten varit varsam för att straff ska kunna utmätas.

BROTT SOM BRYTER MEDDELARSKYDDET

Såväl tystnadsplikten som efterforskningsförbudet bryts under vissa förutsättningar.

I TF anges de så kallade meddelarbroten i 7 kap. Det gäller till exempel spioneri och grov obehörig befattningsmed hemlig uppgift. Av bestämmelserna framgår att det är straffbart om en myndighetstjänsteman medvetet lämnar ut dokument som innehåller sekretesskyddade uppgifter eller uppsåtligen åsidosätter tystnadsplikt som gäller enligt lag, främst offentlighets- och sekretesslagen (OSL).

Den tystnadsplikt som gäller för mottagarkretsen kan bara hävas om meddelaren medger det. Därutöver kan en domstol om det anses av "synnerlig vikt" lägga till exempel en reporter att berätta vem som lämnat en uppgift.

DEFINITIONEN AV MYNDIGHETER OCH ANDRA ALLMÄNNA ORGAN

Förbudet för efterforskning och repressalier gäller endast myndigheter och andra allmänna organ.

Till myndigheter räknas till exempel kommuner och lands-

ting samt en rad organ som står under regeringen, till exempel polisen. För statliga bolag gäller inte offentlighetsprincipen och deras anställda omfattas inte av meddelarskyddet.

För bolag där en kommun eller landsting har ett rättsligt bestämmande inflytande gäller sedan 1995 offentlighetsprincipen och sedan 2005 meddelarfrihet.

SÄRSKILT OM PRIVATA FÖRETAG SOM DRIVS MED SKATTEMEDEL

Under 2000-talet har det blivit allt vanligare att offentligt finansierad verksamhet lagts ut på entreprenad och drivs i privat regi. Därmed faller offentlighetsinsynen och meddelarskyddet bort trots att verksamheten finansieras med allmänna medel, omkring 100 miljarder kronor per år. Enligt SCB och Konjunkturinstitutet rör det sig om omkring 200 000 anställda som därmed inte omfattas av meddelarskydd. Regeringen har tillsatt en utredning för att utreda förutsättningarna för att ge dessa samma skydd som övriga offentligt anställda.

DEN ALLMÄNNA YTTRANDEFRIHETEN

I regeringsformen finns en allmän yttrandefrihet och informationsrätt upptagen bland de positiva rättigheterna. Bestämmelserna utgör ett visst skydd för privatanställda genom att en arbetsgivare inte får vidta åtgärder mot anställda som anses gå för långt och inte står i proportion till den anställdas brott mot lojalitetsplikten. ■

Advokaten och tystnadsplikten - vänd!

chefen deklarerar att han vidtagit åtgärder för att det inte ska upprepas.

Rikspolischefen Bengt Svenson förklarar också att meddelarfriheten är ett viktigt fundament för statlig verksamhet och "inte minst i en organisation som är omgärdad av sekretessregler som Polisen har meddelarfriheten en viktig funktion att fylla".

JK är inte helt tillfreds med svaret utan noterar att den som svarade på

brevet normalt är verksam som polismästare i södra Sverige. Mot den bakgrunden och andra rapporter i massmedierna om bristande öppenhet inom polisen är det enligt JK angeläget att rikspolischefen "inpräntar" i hela organisationen "vikten av att varje polis grundlagsfästa rättigheter respekteras". Det får enligt JK inte förekomma att enskilda poliser möts av "kritik, repressalier

eller hot om sådana åtgärder" när han eller hon utövar sina rättigheter.

Polischef som anmälde anställd kritiserades

När en polisman i Borlänge uttalar sig kritiskt i Borlänge Tidning om höjningen av ordningsboten för vissa trafikbrott får länspolismästaren Matts Johansson nog. Polismanen anklagas för tjänstefel och myndigheten sänder en anmälan till JK.

JK konstaterar att polismannen utnyttjat sin yttrandefrihet och att uttalandena i tidningen inte utgör tjänstefel.

Men därmed är saken inte avslutad. I stället för att kritisera polismannen inleder JK en prövning om länspolismästaren begått ett brott mot repressalieförbudet och gjort sig skyldig till tjänstefel. Enligt JK är det ett brott mot repressalieförbudet att överhuvudtaget an-

mäla polismannen till JK. Åtgärden utgjorde "en enligt TF otillåten repressalie" skriver JK och riktar kritik mot myndigheten.

Men eftersom anmälan mot polismannen inte får några rättverkningskraft för honom var den otillåtna åtgärden inte tillräcklig för att åtala länspolismästaren för tjänstefel och heller inte tillräcklig för att utdela en disciplinåtgärd mot länspolismästaren.

Advokaten och tystnadsplikten

Advokater har en i lag stadgad tystnadsplikt och den framgår även av de advokatetiska reglerna. Man kan säga att advokaters tystnadsplikt är dubbelt reglerad.

Peter Althin.

Johan Eriksson.

Om en domstol eller åklagare med stöd i rättegångsbalken beslutar om så kallat yppandeförbud står det över vad som gäller enligt god advokatsed. Ett yppandeförbud innebär att uppgifter som lämnats bakom stängda dörrar och för vilka det råder sekretess i domstolen inte får röjas av någon av de närvarande. Sådana beslut fattas oftast efter begäran från åklagare. Åklagare kan också besluta om yppandeförbud för uppgifter som förekommer under en pågående förundersökning. När det gäller meddelarskyddet så gäller inte det då ett ärende belagts med yppandeförbud. Den som läcker uppgifter kan därför bli åtalad vid dessa tillfällen.

Advokater liknar ibland yppandeförbudet vid ett gissel. När Peter Althin ser tillbaka på 39 år som advokat kan han konstatera att yppandeförbudet var "inne" bland åklagarna framför allt några år runt millennieskiftet.

- Jag drabbades själv av det. Det inträffade tillräckligt många gånger för att det skulle vara motiverat att väcka frågan i riksdagen där jag var ledamot för Kristdemokraterna. Då gjordes en undersökning som visade att det trots allt inte var så vanligt förekommande i synnerhet inte utanför Stock-

holm, säger han och har intrycket att yppandeförbud används betydligt mindre i dag än för några år sedan.

Peter Althin förstår upprördheten hos advokater när en åklagare berättar men advokaten måste hålla tyst.

- Jag har själv känt frustration när jag efter en förhandling sett hur åklagaren står och berättar för journalisterna medan jag själv inte kunnat säga något. Åklagaren har kunnat berätta eftersom det är han eller hon som avgör vad som kan sägas utan att det skadar utredningen. Det borde alltid vara domstolarna som bestämmer vilka uppgifter som ska omfattas av yppandeförbudet, menar han.

Peter Althin tvivlar på att det som regel gagnar klienterna att processen också förs i medier.

- Det har aldrig varit min linje att använda medierna för att läcka uppgifter, förklarar han.

HÅLLA TAND FÖR TUNGA

Visserligen omfattas samtliga närvarande vid en domstolsförhandling av yppandeförbudet, även åklagare och poliser. Men det träffar inte de poliser som har kännedom om ett fall men som inte var närvarande vid förhandlingen. De har därmed rätt att i skydd av meddelarfriheten sprida uppgifter som försämrar klientens ställning hos allmänheten och därmed även under den fortsatta rättsprocessen. Men advokaten måste hålla tand för tunga. Den ende han eller hon kan tala med om uppgifterna är klienten.

- Vi måste och tjänar i det långa loppet på att följa reglerna, säger Althin.

Peter Althins kollega, advokat Johan Eriksson, instämmer.

Adman 100 Språk

Rikstäckande rättstolkning
och expressöversättningar

Även akuta beställningar och kostnadsberäkningar

Språkjour för advokater och jurister dygnet runt på alla språk

Alltid personlig service

010-550 97 10

info@adman.se
www.adman.se

EXEMPEL PÅ FALL: EFTERFORSKNINGSFÖRBUDET

Tavelkuppen mot Nationalmuseum

Den uppseendeväckande kuppen mot Nationalmuseum år 2000 då tre värdefulla tavlor stjäls bevakas intensivt av medierna. Inte minst kvällspressen publicerar uppgifter som endast ett fåtal personer kan känna till.

Åklagaren Nils-Eric Schultz och förundersökningsledaren uppmanar i kraftiga ord i ett pressmeddelande som riktar till läckan: "Nu börjar jag bli dj-trott på Dig som läcker information till kvällspressen angående tavelrån..."

Schultz uppmanar läckan att lägga av eftersom agerandet saboterar arbetet och ett fortsatt utlämnande av uppgifter kan leda till att läckan blir upptäckt.

Justitiekanslern inleder förundersökning för brott mot tystnadsplikten eftersom även uppgifter som omfattades av kvalificerad sekretess och som därmed bryter

efterforskningsförbudet publicerats. Förundersökning läggs ned eftersom brott inte kan styrkas.

Något åtal mot Nils-Eric Schultz för brott mot repressalieförbudet väcker inte JK. JK uttrycker förståelse för frustrationen hos förundersökningsledaren men menar att ordvalet var mindre väl valt när det gäller uttalandet om risken att läckan skulle avslöjas.

Kommunalchef fälld för efterforskning

Chefen för en förvaltning i Burlöv fälls av tingsrätten för brott mot efterforskningsförbudet.

Den kommunale chefen får av andra chefer kännedom om att Sydsvenska Dagbladet kontaktat flera personer i kommunen och ställt frågor om ett försenat skolbygge.

Enligt den åtalade chefen har tidningen under våren 2012 publicerat ett antal "negativt

vinklade" artiklar om skolbygget som därtill innehöll faktafel.

Vid ett "spontanmöte" i korridoren resonerar chefen och några andra personer med chefsfattningar om artiklarna. En av de närvarande uttrycker enligt tingsrättens dom att "var kan de få allt skräp ifrån".

När en administratör i kommunen kommer förbi får hon frågan om det är hon som gått till tidningen. Den åtalade chefen ska också ha uttryckt att "där har vi den skyldige" när administratören passerar i korridoren. I tingsrätten säger kvinnan att chefen även uttryckt att "då får vi ta reda på vem som gått till tidningen".

Genom sitt agerande anser tingsrätten att chefen även om hans "syfte endast varit att få kontakt med uppgiftslämnaren för att rätta till felaktiga sakuppgifter är hans förfarande att bedöma som brottsligt" och dömer honom till 60 dagsböter.

- Som advokat ska man givetvis inte bryta mot yppandeförbudet även om det känns hårt att motparten, åklagaren, uttalar sig. Vid ett tillfälle sade jag till en åklagare att nästa gång han uttalade sig offentligt skulle jag tolka det som att han ansåg att yppandeförbudet inte gällde längre, berättar han.

GÄLLER FORMELLT INTE ADVOKATEN

Den tystnadsplikt som finns för poliser och åklagare under en förundersökning där yppandeförbud inte gäller omfattar formellt inte advokaten och klienten.

- En advokats tystnadsplikt gäller i normalfallet enbart för vad som förevarit mellan klienten och advokaten. Denna tystnadsplikt kan och får bara brytas om klienten godkänner det. Det är en mycket grannliga uppgift att avgöra vad man ska berätta offentligt om klienten anser det. Det är lätt att offentliggöra av uppgifter slår tillbaka mot försvaret, säger Johan Eriksson och fortsätter:

- Frågan är om det finns något värre straff för en person som är häktad men oskyldig att bli utpekad som brottsling i medierna. I sådana fall kan det vara motiverat att advokaten offentligt försöker korrigera eller mildra den bild som åklagaren gett. Men offentliga uttalanden kan aldrig komma ifråga i de fall det innebär ett brott mot yppandeförbudet eller god advokatsed.

Om uppgifter för vilka det råder sekretess kommer i omlopp i grundlagsskyddade medier gäller huvudregeln att myndigheterna inte får efterforska vem som lämnat uppgifterna.

Bestämmelserna innebär att den advokat som anser att

en uppgift från åklagarsidan behöver bemötas kan lämna uppgifter till medierna anonymt och skyddas av förbudet för myndigheter att efterforska källan.

- Men jag anser inte att det är god advokatsed att i skydd av rätten att vara anonym lämna uppgifter till medierna, menar advokat Peter Althin.

Det ska poängteras att meddelarskyddet bryts och efterforskning får ske om det handlar om uppgifter som omfattas av kvalificerad sekretess eller yppandeförbud. ■

S V E N S K DELGIVNINGSSERVICE

- AUKTORISERAT DELGIVNINGSFÖRETAG -

08-616 76 43

delgivningsservice@intrum.com

www.delgivningsservice.se